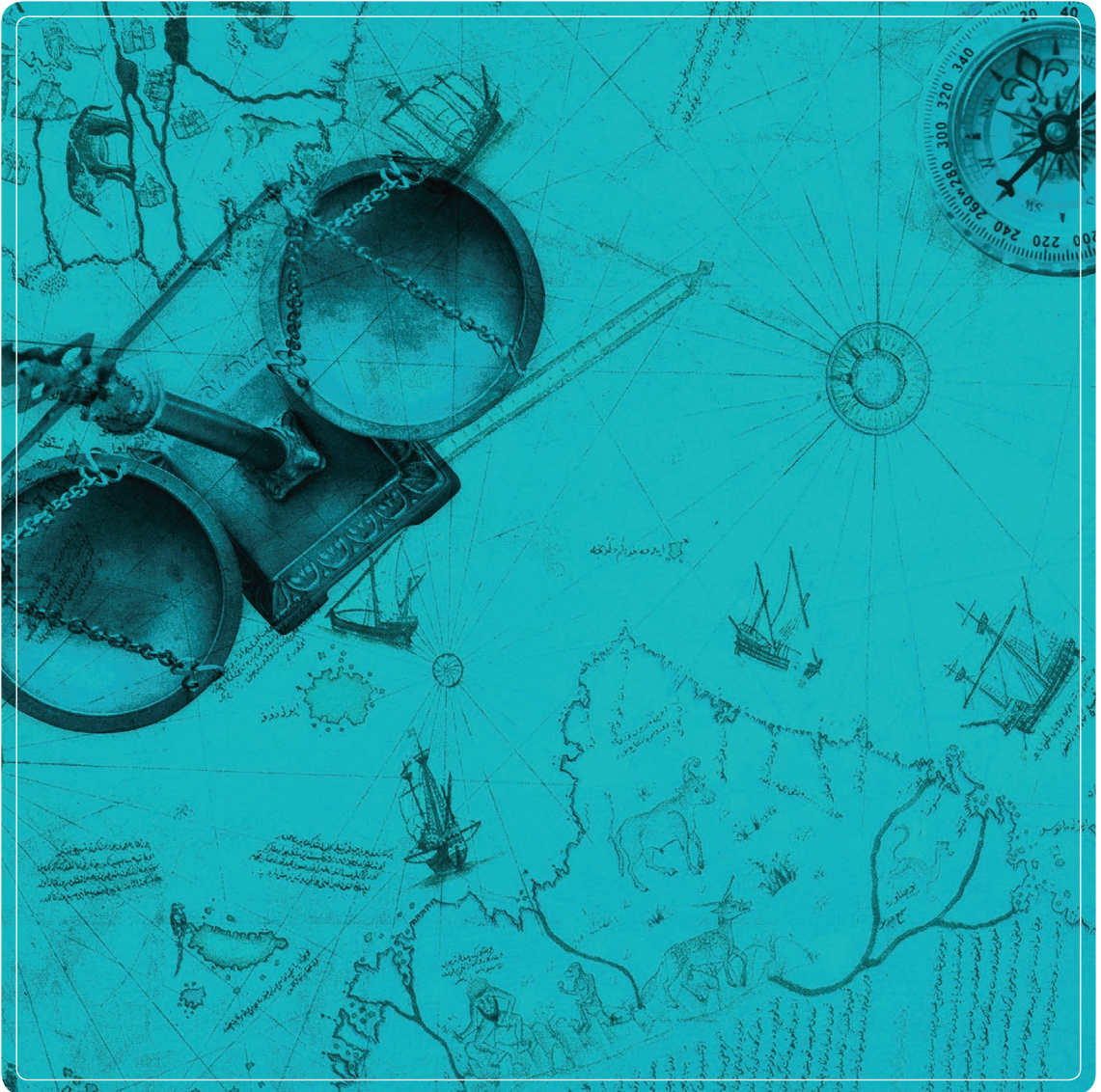

YARGILAMAYA EGEMEN OLAN İLKELER IŞIĞINDA YARGI REFORMU STRATEJİ BELGESİ

NESİBE KURT KONCA

SETA | ANALİZ

HAZİRAN 2019 · SAYI 286

YARGILAMAYA EGEMEN OLAN İLKELER IŞIĞINDA YARGI REFORMU STRATEJİ BELGESİ

NESİBE KURT KONCA

COPYRIGHT © 2019

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY

Tel: +49 30 20188466

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
YARGININ BAĞIMSIZLIĞI VE TARAFSIZLIĞI	10
HUKUKİ DİNLENİLME HAKKI	15
SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ İLKESİ	17
ADALETE ERİŞİM HAKKI	18
USÛL EKONOMİSİ İLKESİ	22
MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI	24
ALENİYET İLKESİ	25
SONUÇ	26

YAZAR HAKKINDA

Doç. Dr. Nesibe KURT KONCA

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans (2000), Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuku Bölümü'nde Ticaret Hukuku alanında yüksek lisans (2002) ve Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku alanında doktora (2008) eğitimini tamamladı. 2005'te Regensburg Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Prof. Dr. Peter Gottwald'in Uluslararası Özel Hukuk ve Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku Kürsüsü'nde misafir araştırmacı olarak çalıştı. 2006'da Hamburg Max Planck Mukayeseli ve Uluslararası Özel Hukuk Enstitüsü'nde araştırmalar yaptı. 2001'de Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak Medeni Usul Hukuku, İcra ve İflas Hukuku, Yargı Örgütü, Tebligat Hukuku vb. dersler vermektedir. İngilizce ve Almanca bilmektedir.

ÖZET

Bu analizde yargı reformundaki amaç ve hedeflere yönelik faaliyetlerin yargılamaya egemen olan ilkelerle ilişkisi ele alınmakta, ilkelerin yargı sisteminde daha fazla vücut bulması için yapılması gerekenler üzerinde durulmaktadır.

30 Mayıs 2019’da kamuoyuna duyurulan Yargı Reformu Strateji Belgesi Türkiye’deki adalet sisteminin 2023’e kadar izleyeceği yol haritasını ortaya koymaktadır. Güven veren ve erişilebilir adalet vizyonuna sahip belge toplumun adalet ihtiyacını karşılayacak etkin ve hızlı işleyen bir yargı sisteminin teşkili için gerekli olan mevzuat ve uygulama değişikliklerine ilişkin hedefler öngören oldukça kapsamlı bir reform paket sunmaktadır.

Yargı Reformu Strateji Belgesi’nde öne çıkan başlıklar “hukukun üstünlüğü-nün güçlendirilmesi, hak ve özgürlüklerin daha etkin korunup geliştirilmesi, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının güçlendirilmesi, sistemin şeffaflığının artırılması, yargısal süreçlerin basitleştirilmesi, adalete erişimin kolaylaştırılması, savunma hakkının güçlendirilmesi ve makul sürede yargılanma hakkının daha etkin korunması” şeklinde sayılmaktadır. Bu başlıkların tamamı yargılamaya egemen olan ilkelerle doğrudan ilişki içerisindedir. Bu ilkeler yargılama sistemini ayakta tutan direklere benzetilebilir. İlkelerin bu kadar etkin olması asırlardır uygulanmaları sonucunda oluşmalarından kaynaklanmaktadır. Temellerinde yatan kabuller bu ilkelerden daha eski olup insanlık değerleriyle iç içe girmiştir.

İlkeler asıl olarak yargılamanın amaçlarının gerçekleşmesine hizmet etmektedir. Bu doğrultuda gerçeğe ulaşmak, adalet inancının korunması ve adalet ihtiyacının karşılanması için yargılamaların ilkelere uygun surette yapılması gerekmektedir. Söz konusu ilkeler yargılamaya ilişkin kuralların düzenlenmesi, yorumlanması, boşlukların doldurulması hususlarında işlevsel rol oynamaktadır. Yargı reformunda öngörülen amaçlara ulaşılabilmesi için bu ilkeler dikkate alınarak faaliyet planına geçilmelidir. Çünkü bu ilkeler reformun ulaşmak istediği amaçlar ile reformu gerçekleştirmeye yönelik faaliyetler arasında köprü teşkil etmektedir.

Yargı reformlarında üzerinde en fazla durulan ilke “adil yargılanma hakkı”dır. Bir devlet bu hakkı ne kadar egemen kılıyorsa o kadar hukuk devletidir. Bu sebeple gelişmiş bir hukuk devleti idealinde yargı sistemine şekil verecek reform stratejisinin başta bu hak olmak üzere yargılamaya egemen olan ilkeler perspektifinde oluşturulması bir zarurettir. Bu analizde yargı reformundaki amaç ve hedeflere yönelik faaliyetlerin yargılamaya egemen olan ilkelerle ilişkisi ele alınmakta, ilkelerin yargı sisteminde daha fazla vücut bulması için yapılması gerekenler üzerinde durulmaktadır.

GİRİŞ

30 Mayıs 2019’da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kamuoyuna duyurulan “Yargı Reformu Strateji Belgesi” adalet ve yargı sisteminin 2019-2023 arasındaki vizyonunu göstermektedir. Adalet sistemimizdeki reform arayışı uzun bir geçmişe sahiptir. Toplumsal değişim ve gelişimin sürekliliği karşısında adalet ve yargı sisteminde yenilik ihtiyacı kaçınılmaz olmaktadır. Bu ihtiyaç 2009 öncesinde de kısmi ya da kapsamlı mevzuat değişiklikleriyle karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak daha sonra yargı reformlarının bir plan ve onu uygulamaya yönelik bir program dahilinde yapılandırılmasına geçilmiştir. İlk strateji belgesi 2009’da, ikincisi de 2015’te hazırlanmıştır. 2019 Yargı Reformu Strateji Belgesi önceki belgelerdeki çalışmalarını tamamlayan bir içeriğe sahiptir. Bu çerçevede reform iradesinin süreklilik ve bütünlük arz ettiğine dikkat çekmek gerekmektedir.

Belge Avrupa Birliği’ne (AB) üyelik müzakerelerinin önemli bir parçası olan “Yargı ve Temel Haklar” başlıklı 23. fasıl kapsamında açılış kriterlerinden birini teşkil etmektedir. Keza Türkiye’nin üyelik sürecinde AB’nin temelinde yer alan değerlere sahip olma çabasının da göstergesidir. Avrupa devletlerinin bütünleşmesi sürecin-

de ekonomik nedenler (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması-1951) başlangıç teşkil etse de siyasi mülahazalar (Avrupa Tek Senedi-1986; Maastricht Antlaşması-1992; Amsterdam Antlaşması-1997; Nice Antlaşması-2001 ve Lizbon Antlaşması-2007) zaman içerisinde daha belirleyici olmuştur. Söz konusu mülahazalar hukuki ve ahlaki değerlere dayalı olmayı zorunlu kılmaktadır. AB Antlaşması’nın 2.i maddesinde şu ifadeler yer almaktadır:

Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hakim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır.

Her ne kadar AB’ye özgülense de esasen bu değerler evrensel nitelik taşımaktadır. Türkiye bu evrensel değerleri anayasal olarak kabul etmiş ve benimseyip gereğini yerine getirme konusunda gayret göstermiştir. Strateji belgesinde de yargılamaya egemen olan ilkelerin hizmet ettiği hukukun üstünlüğü, adalet ve insan onuruna saygı değerleri ön plana çıkmaktadır.

Reform ihtiyaçlarının kaynağında toplumsal talepler vardır. Hukuk sisteminin daha rasyonel çalışmasına yönelik bu talep bir reform ihtiyacı olarak kabul edilmiştir. Bu ihtiyacı güncel gereklilikler dikkate alınarak karşılama amacıyla Yargı Reformu Strateji Belgesi kaleme alınmıştır. Bu çerçevede yargının tüm paydaşlarının görüşlerinin alındığı toplantılar yapılarak toplumun özellikle yargıya güven ihtiyacını karşılayan bir sistem oluşturma gayesi etrafında 2019 belgesi önceki belgelere nazaran daha kapsayıcı ve katılımcı bir yöntemle hazırlanmıştır. Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yetkilileriyle görüşülerek Türk hukuk sisteminin dahil olduğu Kıta Avrupası hukuk

sisteminin yanı sıra Anglosakson hukuk sistemleri incelenmiş ve bu sistemlerdeki iyi uygulama örnekleri dikkatle değerlendirilmiştir.

Belgede Türkiye’de 2019-2023 arasında gerçekleştirilmesi planlanan kısa, orta ve uzun vadeli amaç ve hedefler yer almaktadır. Temel vizyon “güven veren ve erişilebilir bir adalet sistemi” olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede herkesin güven duyduğu, kolaylıkla erişilebildiği ve hızla sonuç alabildiği insan odaklı bir adalet sistemi oluşturulması için gerekli hedefler belirlenmiştir.

İnsanın varlığını devam ettirebilmesi için beslenme, barınma, özgürlük ve güvenlik gibi adalet de temel bir ihtiyaçtır. Zira adaletin olmadığı bir yerde insan başta güvenlik olmak üzere hiçbir ihtiyacını karşılayamaz. Çağlar boyu süren adalet arayışının insanın genetik kodlarına işlediği söylenebilir. Adalet ihtiyacını karşılayamayan insan için yaşamak bir zulümdür. Hukuk devleti olmak bireyin adalet ihtiyacını karşılamayı gerektirmektedir. Anayasa Mahkemesinin yerleşik içtihatlarında hukuk devleti şu şekilde tanımlanmıştır:

Eylem ve işlemleri hukuka uygun, insan haklarına saygılı, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda “adaletli bir hukuk düzeni” kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa’ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık olan devlet.¹

Anayasa’nın 2. maddesinde Cumhuriyet’in nitelikleri sayılırken adalet anlayışı ve hukuk devleti olma ilkesi açıkça belirtilmiştir. Strateji belgesinin vizyonunu oluşturan güven veren ve erişilebilir adalet sistemi hem insani hem de hukuki ihtiyaçları karşılamaya hizmet etmektedir.

2023’te yüzüncü yaşını kutlayacak olan Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel erklerin-

den biri olan yargıda güven veren ve erişilebilir bir adalet sistemi vizyonunun oluşturulması için dokuz amaç kapsamında toplam altmış üç hedef, iki yüz elli altı faaliyet belirlenmiştir. Strateji belgesinde “hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, hak ve özgürlüklerin daha etkin korunup geliştirilmesi, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının güçlendirilmesi, sistemin şeffaflığının artırılması, yargısal süreçlerin basitleştirilmesi, adalete erişimin kolaylaştırılması, savunma hakkının güçlendirilmesi ve makul sürede yargılanma hakkının daha etkin korunması” temel başlıklar olarak belirlenmiştir. Bu başlıklar esas itibarıyla bireylerin adalet sisteminin işleyişine dair memnuniyetlerini artırmaya yönelik olmakla birlikte belgenin temelindeki hümanist yaklaşımı da ortaya koymaktadır.²

“Güven veren ve erişilebilir bir adalet sistemi” tesis edilirken dayanak alınacak referansların başında yargılamaya egemen olan ilkeler gelmektedir. Yargılamaya egemen olan ilkeler yargılama sistemini ayakta tutan temel direklere benzetilebilir. Bu ilkeler tüm yargılama çeşitlerinde o yargı çeşidinin niteliğine göre geçerliliğe sahiptir. İlkelerin bu kadar etkin olması yüzyıllar boyu süren uygulamalar sonucunda oluşmalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle 19. yüzyıl başlangıcından sonra gelişen kavramları üst ilkelere bağlama alışkanlığı ilkelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu ilkelerin temelinde yatan kabuller ilkelere daha eskidir. Yargılama ilkeleri uygulamaya ilişkin mevzuatta açıkça düzenlenmemiş olsa dahi geçerliliğe sahiptir. İlkeler, asıl olarak yargılamanın amaçlarının gerçekleşmesine hizmet etmektedir. Yargılamanın amacı olan gerçeğe ulaşmak; bu suretle adalet inancının ve ihti-

² Yargı Etiği Bildirgesi de hümanist yaklaşım temelinde hazırlanmıştır. Bildirge insan onuru, insan hakları ve eşitlik temelli yargı teşkilatını öngörmektedir. Bu bağlamda Yargı Reformu Strateji Belgesi’nin Yargı Etiği Bildirgesi’ni tamamladığı söylenebilir. Detaylı bilgi için bkz. Muharrem Kılıç, “Türk Yargı Etiği Bildirgesi”, *SETA Perspektif*, Sayı: 234, (Mart 2019).

¹ Anayasa Mahkemesi Kararı E. 2001/406, K. 2004/20; T. 22/10/2015; RG. T. 11/02/2005, s. 25724.

yacının karşılanması için yargılamaların ilkelere uygun surette yapılması gerekmektedir. Bu ilkeler yargılamaya ilişkin kuralların düzenlenmesi, yorumlanması, boşlukların doldurulması hususlarında işlevsel rol oynarlar. Dolayısıyla yargılamaya ilişkin mevzuatın bu ilkeler etrafında oluşturulduğu ve oluşturulması gerektiği kabul edilmektedir. Keza uygulayıcıların da mevzuata ilişkin kuralları yorumlarken hareket noktası yargılamaya egemen olan ilkeler olmalıdır.

Söz konusu ilkeler yargılamaya ilişkin temel hak ve özgürlükleri de yakından ilgilendirmektedir. Bu kapsamda yargılamaya egemen olan ilkelere bakıldığında adil yargılanma hakkı dikkat çekmektedir. Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama özgürlüğü çerçevesinde herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi adil yargılama hakkının unsurlarını tarif etmiştir.³ İlgili hüküm uyarınca kanuni, bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanmak, makul sürede yargılanmak, aleni yargılanmak, hakkaniyete uygun yargılanmak, hukuki dinlenilme hakkı, silahların eşitliği ilkesi gibi pek çok yargılama ilkesinin adil yargılama hakkının unsuru olduğunu söylemek gerekir.⁴

3 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 6. madde: "Medeni hak ve yükümlülüklerinin ya da kendisine isnat edilen herhangi bir suçun belirlenmesinde, herkes, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından, makul süre içerisinde, adil yargılanma ve aleni duruşma hakkına sahiptir. Hüküm aleni olarak açıklanır; ancak basın ve kamu duruşmanın tamamından ya da bir kısmından, bir demokratik toplumda, ahlak, kamu düzeni yahut milli güvenlik yararına, gençlerin çıkarlarının ya da tarafların özel yaşamının korunmasının bunu gerektirmesi hallerinde, ya da aleniyetin, adaletin gereklerine zarar verebileceği özel koşullar bulunması halinde, mahkemenin görüşüne göre kesin biçimde gerekli olduğu ölçüde, çıkartılabilir."

4 Yargı Reformu Strateji Belgesi'nde demokratik bir toplumda önemli bir yer tutan adil yargılanma hakkının kapsamına giren hak ve ilkeler şu şekilde sayılmıştır: mahkemeye erişim hakkı, bağımsız ve tarafsız yargı yerinde yargılanma hakkı, kanuni hakim güvencesi, masumiyet karinesi, makul sürede yargılanma hakkı, savunma hakkı, silahların eşitliği ilkesi, çelişmeli yargılanma hakkı, gerekçeli karar hakkı, kararların icrası hakkı, aleni yargılanma ve karar hakkı, isnat edilen suç öğrenme hakkı, tanık dinletilebilme ve sorgulama hakkı, tercümandan yararlanma hakkı.

Yargı reformlarında üzerinde en fazla durulan ilke pek çok yargısal hak ve ilkeden mürekkep olan adil yargılanma hakkıdır. Zira bir devlet bu hakkı ne kadar egemen kılıyorsa o kadar hukuk devletidir. Gelişmiş bir hukuk devleti idealinde, yargı sistemine şekil verecek yargı reformu stratejisinin başta adil yargılanma hakkı olmak üzere yargılamaya egemen olan ilkeler perspektifinde oluşturulması zurettir. Bu analizde Yargı Reformu Strateji Belgesi'ndeki amaç ve hedefler yargılama ilkelerinin Türk Yargı Sistemi'ndeki işlerliğinin artırılması bakımından ele alınmaktadır. Adil yargılanma hakkının unsurları olan yargılama ilkeleri ayrı ayrı ele alınmakta dolayısıyla analizde bu hak başlı başına bir ilke olarak değerlendirilmemektedir.

YARGININ BAĞIMSIZLIĞI VE TARAFSIZLIĞI

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi uyarınca herkesin kanunla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanması adil yargılanma hakkının bir gereğidir. Yargısal hak ve özgürlüklerin temelinde bulunan adil yargılanma hakkı yargının bağımsız ve tarafsız olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede Anayasa'nın 9. maddesine göre yargı yetkisinin Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılması gerekmektedir. Bunun anayasa ve kanunlarla düzenlenmesi tek başına yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığını sağlamak için yeterli değildir. Mevzuat düzenlemelerinden öte hiçbir makam ya da merciin yargı organlarına baskıda bulunmaması ve etki etmemesi gerekmektedir. Yargı organları her türlü etkiden uzak şekilde hukuka ve vicdani kanaatlerine uygun karar vermelidir.

Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı hukukun üstünlüğünün bir gereği olduğu gibi kuvvetler ayrılığı ilkesinin de zorunlu bir şartıdır. Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine ilişkin Anayasa değişiklikleri çerçevesinde yeni sistemin halkta karşılık bulması bakımından hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı tartışmasız kavramlardır. Bağımsız yargı yeni sistemde denge ve denetleme işlevini yerine getirerek sistemin devamlılığını garantilemektedir. Bu bakımdan yargı bağımsızlığı yargılamaya egemen olan bir ilke olmaktan daha fazla devletin varlığı ve sürekliliğinin garantisidir. Diğer taraftan bu organlar tarafından verilen kararlarla adalet teşkil edilmektedir.

Bireyin adalet ihtiyacının karşılanabilmesi için bağımsız ve tarafsız mahkemelerde yargılama yapılması gerekmektedir. Ancak altını çizmek gerekir ki bu ihtiyacın karşılanmasında asıl olan yargının gerçekten bağımsız ve tarafsız olmasından ziyade toplumun bu husustaki düşüncesidir. Adalet subjektif bir kavram olduğu için hukuka ve maddi gerçeğe uygun bir mahkeme kararının adil olmadığı düşüncesine sahip kişiler elbette çıkacaktır. Yargı organları gerçekten bağımsız ve tarafsız kararlar verseler bile eğer toplumda aksine bir inanç varsa o ülkede yargıya güvenildiği ve bireylerin adalet ihtiyacının karşılandığı söylenebilir. Dolayısıyla güven veren bir adalet sistemi için yargının bağımsız ve tarafsız olmasının yanı sıra bağımsız ve tarafsız yargı söylem ve uygulamasının varlığı ve doğruluğunu toplumun kabul etmesi gerekmektedir.

Reform stratejisinde hakimlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığını sağlamak üzere hakimlere tanınan güvencelerin artırılması planlanmaktadır. Bu çerçevede dikkati ilk çeken Anayasa’da veya mevzuatta halihazırda düzenlenmemiş coğrafi yer teminatının belirli bir kıdeme

sahip hakim ve savcılara verilecek olmasıdır. Buna göre hakim ve savcılarının kendi istekleri dışında –terfi etmek suretiyle dahi– görev yerleri değiştirilemeyecektir. Türkiye gibi gelişmişlik düzeyi birbirinden oldukça farklı coğrafi bölgelere ayrılmış ülkelerde hakim ve savcılarının tarafsızlığı ve bağımsızlığının temini bakımından coğrafi yer teminatı yıllardan beri talep edilen zaruri bir ihtiyaçtır.

Yargı bağımsızlığı yargılamaya egemen olan bir ilke olmaktan daha fazla devletin varlığı ve sürekliliğinin garantisidir.

Reform belgesinde öngörülen coğrafi yer teminatı hakim ve savcılarının tayin endişesi hissetmeden süreklilik ve verimlilik esasları çerçevesinde görevlerini icra etmelerine imkan vermektedir. Ancak coğrafi yer teminatının tüm hakim ve savcılara değil belirli bir kıdeme sahip olanlara mesleki başarıları dikkate alınarak verilmesi öngörülmektedir. Belirli bir kıdemin altındaki hakim ve savcılara coğrafi yer teminatının sağlanmaması coğrafi açıdan dezavantajlı olan yargı çevrelerinde çalışacak yargı görevlilerini temin bakımından gereklidir. Lakin bu durum coğrafi açıdan dezavantajlı çevrelerde sürekli kıdemsiz hakimlerin görevlendirilmesi sonucunu doğurabilir. Ortaya çıkabilecek bu sonuç kıdemsiz hakimlerin eğitiminin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Diğer taraftan mesleki başarı bakımından objektif kriterler konulması ve liyakat esasları belirlenmesi ayrı bir güçlüktür.

Coğrafi yer teminatının tam anlamıyla sağlanabilmesi için Adalet Bakanlığının hakimleri başka bir yargı çevresinde geçici olarak görevlen-

direbilme yetkisinin⁵ kaldırılması ayrı bir gerekliliktir. Geçici görevlendirme coğrafi yer teminatının anlamsız hale gelmesi sonucunu doğurabilir. Belgede adalet bakanının gecikmesinde sakınca bulunan hallerde hakimleri başka bir yargı çevresinde geçici görevlendirebilme yetkisinin kaldırılması öngörülmektedir. Coğrafi yer teminatı ve geçici görevlendirilmeme hususları birlikte düşünüldüğünde hakimlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanması bakımından hakimlik teminatları anlam ifade edecektir.

Hakim ve savcıların atama, nakil, müstemiir yetki süreçlerinin önceden belirlenmiş ve ilan edilmiş takvim ve kriterler çerçevesinde yürütülmesi mesleki öngörülebilirlik bakımından zorunludur. Bunların mesleki yükselme süreçlerinin yeniden yapılandırılması bakımından nicelikten ziyade niteliğe dayanan anlayışın geliştirilmesi de ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü 15 Temmuz darbe girişimi sonrası FETÖ-PDY ile mücadele sürecinde o tarihteki mevcut hakim ve savcılarının üçte biri meslekten ihraç edilmiş, ortaya çıkan boşluğu doldurma amacıyla hakim adayları stajları tamamlanmadan atanmış ve çok sayıda hakim adayı alınmıştır. Sonuç olarak nicelik açısından Türk yargı teşkilatında hakim ve savcı sayısı son on yılda

ikiye katlanmıştı. Görev yapan hakim ve savcı sayısı 19 bin 383'e çıkarılmıştır.

Hakim sayısı ve nüfusa oranları Almanya'nın ilerisinde olmakla beraber yargı görevlilerinin nitelikleri konusunda pek çok eleştiri ileri sürülmektedir. Bu eleştiriler dikkate alınarak yargı teşkilatında niteliksel iyileşmenin sağlanması için neler yapılması gerektiğine ilişkin vizyon belirleme çalışmaları başlatılmıştır. Bu çerçevede strateji belgesinde özellikle hakimliğin bir kariyer mesleği haline gelmesi, ilk derece ve üst derece mahkemelerine atanma, tetkik hakimi olma, mahkeme üyesi ve başkanlıklarına getirilmeye ilişkin liyakat esaslarının yeniden belirlenmesi gereği kabul edilmiştir. Belirlenecek esasların genel kabul görmesi, değiştirilmemesi ve süreklilik arz etmesi, mesleki belirlilik ve öngörülebilirliğin sağlanabilmesi bakımından zorunludur.

Belgede hakimlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı özelinde yapılan bir diğer vurgu disiplin prosedüründe hakim ve savcılara tanınan güvencelerin artırılması ve bu alanda şeffaflığın sağlanması suretiyle mesleki güvenceyi temine ilişkindir. Keza hakim ve savcılarının haklarında verilen disiplin cezalarına karşı yargısal yollara başvuru imkanının genişletilmesi hak dağıtımının hak aramasına imkan verecektir. Zira halihazırda hakim ve savcılarının meslekten çıkarma cezası dışında kalan disiplin cezalarına yapılan itirazların incelenmesi sonucu verilen kararlar kesin olup bunlara karşı idari yargı mercilerine başvurulmamaktadır.⁶ Kişisel verilerin korunması kaydıyla Hakim ve Savcılar Kurulunun disiplin kararları

5 Hakimler ve Savcılar Kanunu m. 47: "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, hakim ve savcılar hizmetin gereği olarak sürekli görev yerlerinin dışındaki bir yargı çevresinde veya aynı yerde geçici yetki ile görevlendirmeye yetkilidir. Sürekli görev yerlerinin dışındaki geçici yetki ile görevlendirmelerde hakim ve savcı ayrımı gözetilmez. Kendi yargı çevresi dışında geçici yetki ile görevlendirilenler o yerde dört aydan fazla çalıştırılmaz. Ancak, bu süre kendi istekleri veya hizmet gerekleri gözetilerek iki ay daha uzatılabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, hizmetin aksamaması için Adalet Bakanı, kadro durumu müsait bulunan bir yargı çevresindeki hakim veya savcıyı ihtiyaç duyulan başka bir yargı çevresinde görev yapmak üzere geçici olarak yetkili kılabilir. Ayrıca; Adalet Bakanı, adli ara verme süresinde Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun onayına sunmadan verdiği geçici yetkileri kaldırabilir. Bu takdirde verilen karar, Kurulun ilk toplantısında onaya sunulur. Geçici yetkili olarak görev yapan hakim veya savcının Kurulca değiştirilmesi halinde Kurulun yetkili kılacağı hakim veya savcının gidip göreve başlamasına kadar, önceki yetkilinin yapmış olduğu işlemler geçerlidir. Hakim ve savcılarının muvafakatları ile Bakanlık hizmetlerinde geçici olarak görevlendirilmesi, doğrudan doğruya Adalet Bakanı tarafından Kurulun kararı olmaksızın yapılır. Bunlar hakkında ikinci fıkradaki süre hükmü uygulanmaz."

6 Anayasa'nın Hakimler ve Savcılar Kurulu başlıklı 159. maddesi uyarınca "Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz". 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu'nun 73. maddesine göre "Hakimler ve savcılar hakkında verilen disiplin cezalarına ilişkin kararın tebliğinden itibaren on gün içinde Adalet Bakanı veya ilgililer kararın bir defa daha incelenmesini isteyebilir. Bu halde Kurul gerekli incelemeyi yaparak kararını verir. Kurulca yeniden incelenerek verilen karara karşı ilgililer tebliğ tarihinden itibaren on gün içinde itirazda bulunabilirler. İtiraz; İtirazları İnceleme Kurulunca incelenerek sonuçlandırılır. İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir. Bu kararlar hakkında başka bir idari veya kazai merciye başvurulamaz."

rının açıklanması da bu belgede öngörülen diğer bir yeniliktir. Disiplin süreçlerine getirilecek şeffaflık kurulun kararlarının alenileştirilmesini sağlamanın yanı sıra hakim ve savcılarının bağımsızlığı ve tarafsızlığını sağlamaya yönelik yeni bir teminat teşkil etmektedir.

Bu çerçevede Cumhuriyet savcılarının yargı sülheleri arasındaki konumunun tespiti gerekmektedir. Cumhuriyet savcılıkları iddia makamı iken mahkemeler iddiayı değerlendiren yargılama makamıdır. Belgenin sunduğu yeni hizmet binalarında mahkemelerle Cumhuriyet savcılıklarının mekansal olarak ayrılması hedefi yargı organlarının statülerinin netleştirilmesi açısından önemli bir adımdır.

Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının bir diğer güvencesi bu süreçte görev alan sülhelerin liyakatidir. Belgeye göre öncelikle hukuk eğitiminin niteliğinin artırılması için yeni bir model oluşturulması hedeflenmektedir. Hukuk fakültelerinin eğitim süresi, kontenjanları, akademik kadroların nitelik ve niceliği ve denklik uygulaması gözden geçirilerek gerekli değişikliklerin yapılması ihtiyacı kabul edilmektedir. Keza hukuk fakültesi müfredatları günümüzde değişen hukuki sorunlara cevap verecek ve analitik düşünme kabiliyetini artıracak tarzda oluşturulacaktır. Lisans eğitiminde öğrencilerin teorik bilgilerini uygulamada kullanabilme becerisine sahip olabilmeleri için hukuk kliniklerine ilişkin çalışmaların yaygınlaştırılması ve staj yapmalarının sağlanması planlanmaktadır.

Hukuk klinikleri lisans öğrencilerine teorik bilgilerini uygulama imkanı sunan ve eğitimin niteliğinin artırılmasını amaçlayan bir uygulamadır. Ayrıca öğrencilerin bir uzman gözetiminde kliniklere başvuran bireylere ihtiyaç duydukları hukuki bilgileri vermesi adalet erişiminin kolaylaştırılmasına da hizmet etmektedir. Önceki reform belgesinde üzerinde durulan hukuk klinikleri uygulaması yaygınlaştırılarak teorik bilgi ile

uygulama becerisi arasında köprü kurulmasını sağlayacaktır. Bu gönüllü hukuki yardım sistemi bir eğitim modeli olarak kaliteyi de artırmaktadır. Sorumluluk ve erdem duygularını geliştirici etkisiyle hukuk etiğinin teorik bir kavramdan ziyade uygulamaya mündemiç olduğunu göstermektedir. Hukuk eğitiminin kalitesinin artmasıyla daha liyakatli hukukçular yetişecektir.

Hukuk mantığını ölçmeye yönelik sınav sisteminin lisans düzeyinde verilen eğitimin kalitesini de artıracığını kabul etmek gerekir.

Liyakatin güçlendirilmesi açısından “Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı” getirilmesi de önemli bir reformdur. Hukuk fakültesi mezunlarının özel ve genel bir sınava tabi tutulmadan staj sonrası avukat ve noter olabilmeleri meselenin tüm paydaşları tarafından eleştirilmektedir. Bu eleştiriler çerçevesinde mezunların avukatlık, noterlik, hakim ve savcı yardımcılığı mesleklerine mahsus sınavlara girebilmeleri ve staj süreçlerine başlayabilmelerinin bu sınavda başarılı olmaları şartına bağlanması planlanmaktadır. Benzer uygulama özellikle Alman hukuk sisteminde karşımıza çıkmaktadır.⁷ Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı ezberle dayanan bilgidan ziyade analitik düşünme, iletişim, empati becerisi, etik değerler gibi hususlarda ölçücü olmalıdır. Mevzuat değişiklikleri karşısında hakimlerin yürürlükteki mevzuatı bilmeleri adalet dağıtımında ihtiyaç duyulan liyakati tek başına karşılamamaktadır. Bu ihtiyaç ancak hukuk eğitiminde hukuk nosyonu ve bilincinin kazandırılmasıyla sağlanabilir. Zira önümüzdeki on yıllarda teknolojinin gelişmesiyle sosyal ilişkiler de değişecek ve bugün ta-

⁷ Nesibe Kurt Konca, *Hakim Yardımcılığı Kurumu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, (SETA Rapor, İstanbul: 2016), s. 23.

savvur edemediğimiz hukuki uyumsuzluklar için günümüzün genç hukukçuları çözüm arayacaklardır. Hukuk mantığını ölçmeye yönelik sınav sisteminin lisans düzeyinde verilen eğitimin kalitesini de artıracığını kabul etmek gerekir.

Özellikle hakim ve savcı yardımcılığı kadrolarının ihdas edilmesiyle bu meslekler bir kariyer alanı haline gelecek ve liyakat daha önemli rol ve işleve sahip olacaktır. Zira hakim ve savcı yardımcılığında başarılı olanlar ayrıca bir sınava tabi tutularak hakimlik ve savcılığa geçebileceklerdir. Bununla birlikte meslek öncesi ve meslek içi eğitimin niteliğinin geliştirilmesi de liyakatin artırılması hedefini desteklemektedir. Hakim ve savcı yardımcılığı kadroları çok genç yaşta hakim ve savcı olunabilmesini engelleyerek genç mezunların bu mesleklerin gerektirdiği olgunluğa zaman içerisinde erişmelerine de imkan vermektedir.

Hakimliğin kariyer mesleği haline gelmesi hakimlerin uzmanlaşması esasına dayanan yeni bir sistem kurulmasını gerektirmektedir. Hakimlerin uzmanlaşmasını sağlayacak bir yapının halihazırda kurulmaması bir öz eleştiri olarak belgede vurgulanmıştır. Buna karşı hakimlerin ceza ve hukuk hakimi olarak öncelikle ikiye ayrılmasının kabul edilmesi belgenin en önemli yeniliklerinden biri olarak görülmektedir. Adli yargıda hukuk ve ceza hakimi ayrımının yapılmasıyla ihtisaslaşmanın temel boyutu oluşturulacak ve alt ihtisaslaşmalara da zemin sağlanacaktır. Uzmanlaşma bakımından benimsenen bu ayrım idari yargıda vergi ve idare mahkemesi hakimleri arasında da gereklidir. Temel hukuk alanlarındaki bu ayrım alt uzmanlık alanlarına uygulanırken dikkatli olunmalıdır. Zira hukuk deryasında uzmanlık bilgisine sahip olma genel bilgiden uzaklaşmaya yol açabilir. Bu çerçevede genel bilgiden uzaklaşmasını engellemek ve temel kanunlarda yapılan değişikliklerin takip edilmesini sağlamak üzere hakim ve savcılarla diğer yardımcı personele düzenli yenileme eğitimlerinin verilmesi gereklidir.

Strateji belgesindeki hedefler arasında yer alan uzmanlık bilgisi gerektiren çevre, imar ve enerji gibi alanlarda özel mahkeme kurulması da eleştirilebilir. Hukukta uzmanlık bilgisi gerektiren pek çok alan bulunmaktadır. Bu alanların her biri için uzmanlık mahkemeleri kurulması mahkeme teşkilatındaki yapılanmayı çok daha karışık hale getirerek görev ve yetki problemleri doğuracaktır. Uzmanlık yargı yerleri her yerde de kurulamayacağı için coğrafi açıdan da adaletin dağıtımında bir eşitsizlik olacaktır. Yapılması gereken uyumsuzluk ve işlerin nitelik ve nicelik bakımından belirli bir yoğunluğa erişmesi durumunda ihtisas mahkemelerinin kurulmasıdır. Aksi halde altyapısı olmadan kurulacak bu mahkemelere “gecekondu mahkemesi” gibi bir tabirin yönetilme tehlikesi ortaya çıkabilir. Uzmanlık bilgisi gerektiren uyumsuzlukları konu alan davaların bu alana münhasır dava ve işlere bakmak üzere kurulmuş bir mahkemede görülmesinden ziyade görev yaptığı mahkemenin adı ne olursa olsun gerekli uzmanlık bilgisine sahip hakimler tarafından görülmesi esastır. Zira uzmanlık bilgisi mahkemeler tarafından değil hakimler tarafından edinilebilir ve kullanılabilir. Bu bağlamda uzmanlaşma için mahkeme kurmaktan önce uzmanlık bilgisi sahibi hakimler mesleğe kabul edilmeli ve bu mümkün değilse yetiştirilmelidir.

İhtisas mahkemelerinin gördüğü davalarda iki boyutlu bir uzmanlığa ihtiyaç duyulmaktadır. İlk olarak bu mahkemelerde görülen dava ve işler genel hukuk bilgisiyle çözülemeyecek özellikte teknik hukuk bilgisi gerektirmektedir. İkinci boyutuyla bu davalarda hukuk bilgisinin yanı sıra alana ilişkin uygulama ve piyasa koşulları bilgisine ihtiyaç duyulabilmektedir. Örneğin ticari uyumsuzluk niteliği taşıyan kıymetli evrak hukuku, sermaye piyasası hukuku, banka hukuku, rekabet hukuku, sigorta hukuku, fikri mülkiyet hukuku, ticari malların satımı ve kiralanmasından doğan uyumsuzluklar, taşıma işleri hukukun-

dan kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü hem bir uzmanlık bilgisi hem de ilgili alana ilişkin uygulama bilgisini gerektirmektedir.

Benzer husus iş ve aile uyuşmazlıkları bakımından da söylenebilir. Aile uyuşmazlıklarının kapsamı ve çözümlenmesi sürecindeki ihtiyaçlar aile mahkemelerinde kadrolu uzmanların çalışmasını gerekli kılmıştır. Ancak bu uzmanlar karar verme sürecinde oy hakkı sahibi değildir. İş ve ticari uyuşmazlıklar bakımından ihtiyaç duyulan spesifik hukuk bilgisi hakimlerin gayretiyle karşılanmaya çalışılmakta, uygulama bilgisi bakımından ise bilirkişilere başvurulmaktadır. Ancak özellikle bilirkişilik kurumu raporların uzun sürede yazılması ve yeterli bilgi içermemesi gibi sebeplerle eleştirilmektedir.

Bazı uyuşmazlıkların çözümünde gerekli olan spesifik bilgi ihtiyacını karşılamak üzere meslekten olmayan hakimlerin görev yapmasına ilişkin çalışma da belgede yer almaktadır. Belge bu tarz hakimlerin yeni dönemde göreve gelmesini değil görev almalarına ilişkin düzenlemelerin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin bir analiz yapılmasını öngörmektedir. Bu durum uygulamaya ihtiyatla yaklaşıldığını göstermektedir. Zira meslekten olmayan hakimlere ilişkin ilk akla gelen sorun bu kişilerin yargı bağımsızlık ve tarafsızlıklarının nasıl sağlanacağıdır. Çünkü meslekten olmayan hakimler Anayasa'da düzenlenen hakimlik teminatına sahip değildir. Bu eleştiriler karşısında meslekten olmayan hakimlerin yanında Fransız ve Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde uygulama alanı bulan ve yargılama konusuna ilişkin özel bilgiye sahip uzmanların mahkemeye yardımcı olmalarını sağlayan "mahkeme dostu" (*amicus curiae*)⁸ kurumunun da Türk hukuku açısından uygulanabilirliği tar-

tışılabilir. Mahkeme dostu kurumu da meslekten olmayan hakimler gibi hakimın takdir yetkisinin ve yargısal temel hakların sınırlandırılması bakımından eleştirilmektedir.

Dolayısıyla her iki kuruma da ihtiyatla yaklaşılması gereklidir. Günümüzdeki karmaşık hukuki ilişkilerden doğan uyuşmazlıklar genel ve hatta spesifik hukuk bilgisiyle çözülememektedir. Uyuşmazlığa ilişkin özel ve teknik bilgi ihtiyacı karşılanmadan uyuşmazlığı çözen ve sona erdiren yargısal kararların verilemeyeceği kabulü karşısında meslekten olmayan hakim ve mahkeme dostu kurumlar gibi yeni oluşumlar hakkında fayda ve zarar analizi yapmak gerekmektedir. Bu bağlamda yargının mevcut somut sorununa karşı çözüm üretmek amacıyla tartışmaların sürdürülmesi ve yargı kamuoyunun görüşüyle ortak bir politika benimsenmesi belgede hedef olarak belirlenmiştir. Yargı reformu çalışmalarının katılımcı bir anlayış ve sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin uygulanabilirliği ve risklerinin değerlendirilmesi suretiyle yürütülmesi süreç değil sonuç odaklı anlayışın olumlu bir getirisiidir.

HUKUKİ DİNLENİLME HAKKI

Hukuki dinlenilme hakkı yargılamayla ilgili bilgi sahibi olunmasını, açıklama ve ispat hakkını, mahkemenin açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini içerir (HMK, m. 27). Bu hak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. ve Anayasa'nın 36. maddelerinde düzenlenen adil yargılama hakkının gereklerinden birini oluşturur. Ancak mahkeme ve savcılıkların halihazırdaki iş yükü hukuki dinlenilme hakkının gereklerinin yerine getirilmesini sekteye uğratmaktadır. Strateji belgesinde hukuki dinlenilme hakkının gerçekleştirilmesine ilişkin ihtiyaca dikkat çekilmiştir.

8 Fulya Teomete Yalabık, "Anglo-Amerikan ve Fransız Hukuklarında Bilirkişilik Kurumuna Genel Bakış", *DEÜHFD*, Cilt: 16, (2014), s. 2115-2162; Barış Toraman, "İtibar Bilirkişiliği ve Yargısal Lobicilik Arasında Bir Müessesce Olarak Amicus Curiae (Mahkeme Dostu)", *Legal Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 22, (2012), s. 161-197.

Hukuki dinlenme hakkının açıklama ve ispat haklarının gereği gibi kullanılabilmesi bakımından bireylerin hukuk bilgisi yeterli olmamakta, hukuki desteğe muhtaç konumda bulunmaktadır. Ancak ülkemizde avukatla temsil zorunluluğunun bulunmaması sebebiyle bireyler hukuki dinlenme haklarını ve hak arama özgürlüklerini kullanırken hatalar yapmakta, bu durum ise yargılamaların uzun sürmesine ve gayri adil sonuçlanabilmesine sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle strateji belgesinde avukatla temsil zorunluluğu hususunun yargı kamuoyunda tartışılması ve adli yardım sistemine ilişkin perspektifle birlikte yeni bir yaklaşım geliştirilmesi hukuki dinlenme hakkının etkin kullanımı bakımından önem taşımaktadır.

Mahkeme ve savcılıkların halihazırdaki iş yükü hukuki dinlenme hakkının gereklerinin yerine getirilmesini sekteye uğratmaktadır.

Açıklama ve ispat hakkı bakımından Cumhuriyet savcılarının ceza davalarındaki konumlarının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna göre Ceza Muhakemesi Kanunu'nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un geçici 9. maddesi uyarınca şu ilke benimsenmiştir:

31/12/2019 tarihine kadar, asliye ceza mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz ve katılma hususunda Cumhuriyet savcısının görüşü alınmaz. Ancak verilen hükümler ile tutuklamaya veya salıverilmeye ilişkin kararlara karşı Cumhuriyet savcısının kanun yoluna başvurabilmesi amacıyla dosya Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir.

Halihazırda Cumhuriyet savcıları sadece ağır ceza mahkemelerindeki duruşmalara katılmakta, asliye ceza mahkemelerindeki duruşmalarda ise bulunmamaktadır. Bu durum hukuki dinlenme hakkının ceza yargılamasındaki karşılığı olan çelişmeli yargı ilkesini zedelediği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Reform belgesinde ceza yargısında asliye ceza mahkemelerinde Cumhuriyet savcısının bulunması uygulamasına geri dönülmesi planlanmaktadır. İddia makamı olarak Cumhuriyet savcısı ceza muhakemesinin gayesini gerçekleştirmek için sanığın lehine ve aleyhine deliller toplayan, ileri süren, kamu adına taleplerde bulunan ceza yargılaması süjesidir. Her ne kadar Anayasa Mahkemesi verdiği bir kararda⁹ Cumhuriyet savcılarının görevlerini yerine getirmesi için duruşmalara katılmasını zorunlu bulmasa da yargılama diyalektiği açısından Cumhuriyet savcılarının duruşmalarda hazır bulunmaları gereklidir. Bu gerekliliğe uygun hareket edilmesi hukuki dinlenme hakkının gerçekleştirilmesinin yanı sıra yargılamaları hızlandıracak, ceza yargılamasının etkinliğini ve yargıya duyulan güveni artıracaktır.

Hukuk mahkemeleri her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumu ve iş yoğunluğu dikkate alınarak belirlenen ilçelerde Hakimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulmaktadır. Bu düzenleme çerçevesinde ihtisas mahkemeleri iş yoğunluğu gözetilerek çoğunlukla sadece il merkezinde kurulmakta, ilçelerde ise kurulmamaktadır. İhtisas mahkemesinin kurulu olmadığı yerlerde onların görev alanına giren dava ve işlerin, hukuk yargısında genel mahkeme olarak görevli konumda bulunan asliye hukuk mahkemelerinde görülmesi kanunlarla düzenlenmiştir. Ancak hukuki dinlenme hakkının mahkemelerin tarafların

⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı E. 2015/9; K. 2015/94; T. 22/10/2015; RG. T. 07/11/2015; s. 29525.

açıklamalarını dikkate alarak değerlendirmesi ve kararın somut ve açık olarak gerekçelendirilmesi unsurunun sağlanması bakımından ihtisas mahkemelerinin görev alanına giren uyuşmazlıkların bu mahkemelerde görülmesi daha isabetli kararlar verilmesi bakımından gereklidir. Bu gerekliliği kısmen de olsa yerine getirmek adına ticari davalar ile fikri ve sınai haklardan kaynaklanan davaların il merkezlerinde kurulu alanla doğrudan ilgili hukuk mahkemelerinde görülmesi için çalışma yapılması belgede kararlaştırılmaktadır. Burada iki hususa dikkat çekmek gerekir.

İlk olarak çalışmanın ihtisas mahkemelerinin görev alanına giren hangi uyuşmazlıkları kapsayacağı meselesi net değildir. Zira belgede “bazı davaların (ticari davalar, fikri ve sınai haklardan kaynaklanan davalar gibi)” ifadesi kullanılmış, davalar belirgin hale getirilmemiştir. Görev ve yetki kuralları bakımından değişikliğe yol açacak bu çalışmanın bu hususların kamu düzenine ilişkin olması sebebiyle açık, anlaşılır bir kapsamda düzenlenmesi gerekmektedir. Burada ihtisas mahkemelerinin görev alanına giren tüm uyuşmazlıkların değil esas olarak ticari nitelik taşıyan uyuşmazlıklar bakımından düzenleme yapılması öngörülmektedir. Uyuşmazlığın bir tarafının işçi veya tüketici olduğu, hukuki ilişkinin taraflarının konumlarındaki özellik sebebiyle hukuki koruma ihtiyacının kapsamının değiştiği iş uyuşmazlıklarıyla tüketici uyuşmazlıklarının düzenlemenin kapsamı dışında bırakılmasının planlandığı düşüncesindeyiz. İş ve tüketici uyuşmazlıklarında mahkemeye hızlı bir şekilde erişilmesi, işçinin ve tüketicinin ilçeden il merkezine gitmek zorunda bırakılmaması, adalete erişimin kolaylaştırılması ve insan odaklı bir hizmet anlayışının geliştirilmesi hedefleri bakımından uygun olacaktır.

İkinci husus çalışmanın sadece davalarla sınırlı tutulması çekişmesiz yargı işleri bakımından ihtisas mahkemesi kurulu olmayan yerlerde genel

mahkemelerin görevli olmaya devam etmesi şeklinde bir ayrıma yol açabilir. Özellikle ticari nitelik taşıyan çekişmesiz yargı işlerinin davalardan farklı bir rejime tabi tutulması bu işlerin ihtisas mahkemelerinde görülmesi gereğinin sorgulanmasına yol açabilir. Bu sebeple ilgili düzenleme yapılırken bütüncül bir yaklaşım sergilenerek il merkezlerinde kurulu ihtisas mahkemelerinde görülmesi gereken dava ve işler şeklinde bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır.

SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ İLKESİ

Silahların eşitliği ilkesi hukuk uyuşmazlıklarında her iki tarafın iddia ve delillerini, kendisini, davanın diğer tarafı karşısında dezavantaj içinde bırakmayacak şartlar altında ortaya koymak için makul ve kabul edilebilir imkanlara sahip olması zorunluluğunu ifade eder.¹⁰ Adil yargılanma hakkının unsurlarından birini oluşturan silahların eşitliği yargılama sırasında taraflara sağlanan hak ve yetkilerle verilen yükümlülükler bakımından eşitliğin gözetilmesini gerektirir.

İddia ve savunma hakkının silahların eşitliği ilkesine uygun şekilde kullanılması için bu hakların kullanılmasına hizmet eden avukatlık mesleğinin güçlendirilmesi gerektiği reform belgesinde kabul edilmiştir. Avukatlar hak arama özgürlüğünün kullanılmasını sağlar. Avukat yargının kurucu unsurlarından bağımsız savunmayı serbestçe temsil eder. Avukatlık mesleğinin amacı hukuki ilişkilerin düzenlenmesini; her türlü hukuki mesele ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesini ve hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasını her derecede yargı organları, hakemler, resmi ve özel kişi, kurul ve kurumlar nezdinde

¹⁰ Emel Hanağası, *Medeni Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi*, (Yetkin Yayınevi, Ankara: 2016), s. 37.

sağlamaktır. Avukat bu amaçla hukuki bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine ve kişilerin yararlanmasına sunar (Av. K. m. 2).

Avukatlık mesleğinin güçlendirilmesi bakımından mesleğe giriş usulünün değiştirilmesi, yargılamalara daha etkin katılımın sağlanması ve icrasının kolaylaştırılmasını sağlayacak yeni uygulamalar geliştirilmesi hedeflenmektedir. Yargı Reformu Strateji Belgesi'nde bu ihtiyacın karşılanabilmesi için hukuk eğitiminden sonra ayrı bir genel sınav (Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı) öngörülmektedir. Keza hukuk fakültesi mezunlarının avukatlık stajına başlayabilmeleri için hakimlik ve savcılık mesleğinde olduğu gibi merkezi bir sınavda başarılı olmaları gerekecektir. Getirilecek sınav sistemiyle fakülte mezunlarının tamamının avukat olabileceği düşüncesi yerini avukat olabilmek için meşakkatli yollardan geçilmesi gerektiği düşüncesine bırakmaktadır. Bu suretle avukatlık yapabilmek için lisans diploması dışında başka liyakat esaslarının aranması mesleğin konumunu yükseltecektir. Zira bu mesleğin en önemli sorunlarından biri avukatların sunmuş oldukları hizmetlerin değerinin bilinmemesi, anlaşılabilmesidir.

Yargı Reformu Strateji Belgesi'nde bu ihtiyacın karşılanabilmesi için hukuk eğitiminden sonra ayrı bir genel sınav (Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı) öngörülmektedir.

Avukatlar tarafından sunulan belgelere güvenin esas olduğuna makul gerekçeye dayanan taraf itirazı halinde belgenin incelenilebileceğine ilişkin düzenleme yapılması planlanmaktadır. Avukatların bilgi ve belge temin etmelerine dair yetkilerinin genişletilmesine ilişkin mevzuat değişikliği öngörülmektedir. Bu değişiklikler silahların eşitliği ilkesinin gerçekleştirilmesi ba-

kımından önemlidir. Ancak avukatların bilgi ve belgeleri temin edebilme imkanları genişletilken özel hayata saygı gösterilmesi hakkı ve Kişisel Verileri Koruma Kanunu dikkate alınmalıdır.

Kamu avukatlarının çalışma esasları ve özlük haklarına yönelik mevzuatta iyileştirme yapılması mesleklerini icra ederken avukatlara adli ve idari yargı hizmet binalarında gerekli kolaylıklar sağlanması suretiyle mesleklerini daha rahat ifa edebilmelerine yönelik yeni uygulamalar geliştirilmesi öngörülmektedir. Keza avukatların hususi damgalı pasaport alabilmeleri gibi farklı alanlardaki haklarının artırılması planlanmaktadır. Hak arama özgürlüğü ve savunma hakkının kullanılmasını sağlayan avukatların, yargılamada konumlarının güçlenmesi özellikle ceza yargısı ve idari yargı alanlarında silahların eşitliği ilkesinin etkinliğini artıracaktır. Nitekim avukatların en üst meslek örgütü Türkiye Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu bu belgenin taleplerini önemli ölçüde karşıladığını ve 125 bin meslektaşının sorunlarına çözüm getirdiğini açıklamıştır.¹¹

ADALETE ERİŞİM HAKKI

Demokratik sistemler insan haklarının korunması ve geliştirilmesi temeli üzerine kurgulanmıştır. Bu prensip çerçevesinde geçen yüzyıldan bu yana insan hakları kataloğu genişleyip değişmiştir. Adalete erişim hakkı da insan hakları ilkelerinde ayrı bir yer edinmiştir. Adalete erişim hak arama özgürlüğü ve adil yargılama hakkı kapsamında Türkiye'de de kabul görmüş temel bir insan hakkıdır. Adalete erişim yargı organlarına başvuru imkanına sahip bulunmanın yanı sıra bunun önündeki sınırlamaların kaldırılmasını, yargılama usul ve kurallarıyla hak arayana en kısa sürede, en az masrafla ve rahatlıkla hakkına

¹¹ "Türkiye Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu: Yargı Reformu Strateji Belgesi'ni Alkışlıyorum", *Habertürk*, 31 Mayıs 2019.

kavuşma yolunun açılması ve bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılması anlamına gelir.¹² Adalete erişim ancak “insan odaklı” bir yaklaşımla kolaylaştırılabilir.

Adalete erişimin kolaylaştırılması bakımından güçlü ve etkin bir adli yardım sistemi işlevsel bir araçtır. Adli yardım mali imkanları yeterli olmayan kişilerin dava harç ve giderlerinden tamamen veya kısmen muafiyeti, baro tarafından kendisi için ücretsiz avukat görevlendirilmesidir. Strateji belgesinde özel hukuk alanında ortaya çıkan hukuki sorunlar hakkında ücretsiz danışmanlık hizmeti verecek adli yardım ofislerinin kurulması planlanmaktadır. Adli yardım ofisleri uyuşmazlıkların ortaya çıkışını engelleyecek, mevcut uyuşmazlıkların da hızla çözümlenmesini sağlayacaktır. Adli yardım ofislerinin adalet sisteminin hümanist bir yaklaşımla ilerlemesine imkan verecek bir gelişme olarak yargı dünyasında önemli bir yer edinmesi beklenmektedir. Adli yardıma başvuru ve adli yardım kararlarının alınması usullerinin standart ve kolay hale gelmesi adalete erişim hakkını güçlendirecektir. Keza avukatla temsil zorunluluğunun işletilebilmesi etkin bir adli yardım sisteminin varlığına bağlıdır. Aksi halde avukatla temsil zorunluluğu hak arama özgürlüğünün güvencesi değil engeli haline gelir.

Adalete erişimin kolaylaştırılması bakımından önem taşıyan bir başka husus da yargı sisteminin sadeleştirilmesidir. Yargı çeşitlerinde ve hatta aynı yargı çeşidinde özel mahkemelerle genel mahkemeler arasında istinaf ve temyiz süreleri farklılık arz etmekte ve bu durum hak kayıplarına yol açabilmektedir. Keza çok sayıdaki görev ve yetki kuralı tartışmalara ve eleştirilen kararlara, zaman kayıplarına yol açmaktadır. Bu çerçevede yeknesak istisnaların az sayıda ve ras-

yonel olduğu yargısal başvuru süreleri öngörülmesi tartışmaları bertaraf edecek görev ve yetki düzenlemeleriyle sistemin sadeleştirilmesi ihtiyacının varlığı reform belgesinde tespit edilmiştir. Özellikle sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri arasındaki görev dağılımının yeniden düzenlenmesi gereği kabul edilmekte tüketici mahkemelerinin görev alanına ilişkin değişiklik yapılması, basit yargılama usulüne tabi davaların kapsamının genişletilmesi planlanmaktadır. Bu tespitler çerçevesinde geliştirilecek model adalete erişim hakkını güçlendirecektir.

Adalete erişimin kolaylaştırılması bakımından güçlü ve etkin bir adli yardım sistemi işlevsel bir araçtır.

Uyuşmazlığa düşen tarafların bu uyuşmazlığın çözümlenmesi için başvuracakları yol devlet yargısından önce alternatif çözüm yolları olmalıdır. Önceki reform belgesiyle beraber Türk hukukunda arabuluculuk, uzlaştırma, kamu denetçisine başvuru gibi uyuşmazlık çeşitlerine göre farklı barışçıl çözüm yöntemlerinin etkin şekilde uygulanabilmesi için mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. 2019 Yargı Reformu Strateji Belgesi’nde kapsamın biraz daha genişletilmesi hedeflenmektedir. Ceza uyuşmazlıklarında uzlaştırmaya tabi suç tiplerinin sayısı artırılacak, suça sürüklenen çocuklara özgü uzlaştırma modeli geliştirilecektir.

Hukuk yargısında mahkeme temelli aile arabuluculuğu uygulaması, tüketici uyuşmazlıklarında arabuluculuğa başvurunun dava şartı haline getirilmesi, uyuşmazlıkların sulh ile sona erdirilmesinden maktu harç alınması suretiyle teşvik edilmesi planlanmaktadır. Keza idari yargıda idare ile birey arasındaki uyuşmazlıklar ile farklı kurumlar arasındaki idare hukuku ve özel hukuktan kaynaklanan uyuşmazlıklarda sulh

¹² Meral Sungurtekin Özkan, “Anayasal Şikayet ve Adalete Erişim”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, (2014), s. 399.

müessesesine başvurunun zorunlu olması ve sulh komisyonlarının yeniden yapılandırılması hedeflenmektedir. Farklı yargı çeşitlerine tabi uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle giderilmesine yönelik bu hedeflere ulaşılması sosyolojik olarak büyük öneme sahiptir. Zira uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle giderilmesi toplumdaki uzlaşma kültürünün yaygınlaşmasına imkan verecektir.

Karşılıklı iletişim ve müzakere anlayışı içerisinde uyuşmazlıkları çözme çabası insanlığın doğasına daha uygundur. Yaratılışımız konuşarak anlaşmayı gerektirir. Ancak barışçıl çözüm yollarına başvurmayı kendi ihtiyarlarıyla tercih etmeyen, buna mukabil kanun değişiklikleri çerçevesinde dava şartı haline gelmesi sebebiyle bu yollara başvurmak zorunda kalanlar bakımından durumun bir kısır döngü haline alma riski ortaya çıkmaktadır. Zira bu yollara başvurmanın, dava şartını gerçekleştirmek üzere tamamlanması gereken usûlî bir aşama gibi kabul edilme tehlikesi vardır. Bu durum yargının iş yükünü hafifletmekten ziyade sadece zamansal olarak öteleme sonucunun ortaya çıkmasına yol açabilir. Ayrıca dava şartı arabuluculuğun daha işlevsel olması açısından avukatla temsil zorunluluğu getirilmesi yerinde olabilir. Bu halde uyuşmazlığa düşen taraflar vekilleri marifetiyle hukuki güvenlik içerisinde karşılıklı olarak menfaatlerine uygun düşen bir çözüm üzerinde mutabık olabilecektir.

Adalet erişiminin kolaylaştırılması için mahkemelerin ulaşılabilir olması gerekir. Hak arama özgürlüğünün korunmasının güvencesi olan dereceli yargılanma hakkının teminini sağlayan istinaf kanun yolunda görevli mahkeme bölge adliye mahkemeleridir. Bölge adliye mahkemeleri ilk olarak 20 Temmuz 2016'da sadece yedi merkezde (Ankara, Antalya, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir ve Samsun) faaliyete geçmiştir. 2017'de Adana ve Bursa, 2018'de de Konya ve Sakarya bölge adliye mahkemelerinin faaliyete geçmesiyle sayıları on bire ulaşmıştır. Ayrıca

HSK 1. Dairesinin 22/2/2019'daki kararıyla Van, Diyarbakır, Trabzon ve Kayseri'de bölge adliye mahkemelerinin 2/9/2019 itibarıyla faaliyete geçirilmesine karar verilmiştir. Böylece coğrafi açıdan bölge adliye mahkemelerine erişim daha kolay olabilecektir. Ayrıca bölge adliye mahkemelerinin mevcut mahkemelerde daire, hakim, savcı ve personel sayılarının artırılmasıyla daha hızlı karar alımı da sağlanacaktır. Ancak bu mahkemelerin sayılarının artmasıyla birlikte içtihat farklılıkları da ortaya çıkacaktır.

Özellikle bölge adliye mahkemeleri tarafından verilen ve kesin nitelik taşıyan diğer bir ifadeyle temyiz kanun yolunun kapalı olduğu kararlar bakımından içtihat farklılıklarının giderilmesi gerekmektedir. Zira birbiriyle çelişen içtihatların varlığı yargıya olan güveni zedelemekte ve adil yargılanma hakkının hakkaniyete uygun yargılanma unsurunu ihlal etmektedir.¹³ Bu tespit çerçevesinde bölge adliye mahkemelerinin kesin kararları arasında oluşan içtihat farklılıklarını giderecek bir usul geliştirilmesi gereği Yargı Reformu Strateji Belgesi'nde kabul edilmiştir. Esasen mevzuatımızda bu husus 5235 sayılı Kanun'un 35/2 maddesi¹⁴ ile düzenleme altına alınmıştır. Ancak bu düzenleme kesin hükmü ortadan kaldırmadığı için somut olay adaletini sağlamamakta, bireylerin adalet ihtiyacını karşılamamaktadır. İçtihat farklılıklarının bertaraf edilmesine ilişkin düzenleme sistemin daha etkin çalıştırılmasını sağlayacak ve adalet duygusuna hizmet edecektir.

13 AYM Yasemin Bodur Başvurusu, Başvuru Numarası: 2017 /29896, T. 25/12/2018, *Resmî Gazete*, Sayı: 30694, 22 Şubat 2019.

14 Re'sen veya bölge adliye mahkemesinin ilgili hukuk veya ceza dairesinin ya da Cumhuriyet başsavcısının, Hukuk Muhakemeleri Kanunu veya Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre istinaf yoluna başvurma hakkı bulunanların, benzer olaylarda bölge adliye mahkemesi hukuk veya ceza dairelerince verilen kesin nitelikteki kararlar arasında ya da bu mahkeme ile başka bir bölge adliye mahkemesi hukuk veya ceza dairelerince verilen kesin nitelikteki kararlar arasında uyuşmazlık bulunması halinde bu uyuşmazlığın giderilmesini gerekçeli olarak talep etmeleri üzerine, kendi görüşlerini de ekleyerek Yargıtaydan bu konuda bir karar verilmesini istemek, bölge adliye mahkemesi ceza daireleri başkanlar kurulu ve hukuk daireleri başkanlar kurulunun görevidir (5235 sayılı Kanun, m. 35/2).

Ceza yargısında adalete erişim hakkı bakımından önem taşıyan bir husus hak arama özgürlüğüyle lekelenmeme hakkı arasındaki gerilimin giderilmesidir. Lekelenmeme hakkı suç şüphesi sebebiyle hakkında soruşturma ya da kovuşturma yürütülen kişinin bu işlemlerden dolayı şeref, onur ve haysiyetinin zarar görmemesi, toplumdaki saygınlığının zedelenmemesi, hakkında henüz kesin hüküm verilmemiş kişinin masumiyetine zarar verecek, toplumda suçlu görülmesine yol açacak nitelikte her türlü yayından kaçınma olarak tanımlanmaktadır.¹⁵ Mevzuatımızda bulunan Cumhuriyet savcılarının şikayetin soyut ve genel nitelikte olması veya konusunun suç oluşturmadığının açıkça anlaşılması durumunda “Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığına Dair Karar” verebilme yetkisinin daha etkin kullanımı için farkındalık ve eğitim çalışmaları yapılacaktır. Kovuşturma öncesi çözüm araçları ve soruşturma süreçlerinin güçlendirilmesi planlanmaktadır. Bu çerçevede adli kollukta hukuk fakültesi mezunu personel istihdam edilerek soruşturma kalitesinin de artırılması öngörülmektedir.

Adalete erişimi sağlayan hak arama özgürlüğü dürüstlük ilkesi çerçevesinde kullanılabilir. Hak arama özgürlüğü yargılamanın taraflarına usul hilesi yapma ya da yalan söyleme hakkı vermez. Bu çerçevede Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda ilk kez dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğü açıkça düzenlenmiştir. Ancak bu düzenlemede yükümlülüğe aykırı davranışların yaptırımını açıkça ve doğrudan düzenlenmediği için uygulamada yalan beyanlar ve usul hilelerinin önüne geçilememiştir. Strateji belgesinde adalete erişim hakkının kötüye kullanılmasını engellemek üzere bu hususta caydırıcı düzenlemeler yapılması öngörülmektedir. Bu düzenlemeler makul sürede gerçeğe uygun karar-

lar verilmesine hizmet ederek yargıya olan güveni de artıracaktır.

Adalete erişim için uyumsuzlukları çözümleneyen hakimlerin genel ve özel hukuk bilgisinden ziyade bazı yargılamalarda uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere hukuk sistemlerinde farklı kurumlara başvurulmaktadır. Bunlardan biri adliye sisteminde kadrolu çalışan uzmanlardır. Aile ve çocuk mahkemelerinde görev yapan psikolog, sosyolog ve uzman çalışmacı gibi personelin sayısının artırılması hakimlerin aile, çocuk veya mağduru korumak ve adalet ihtiyacına cevap vermek üzere gerekli kararları almasında süreci ve niteliği artıracaktır. Özellikleri sebebiyle farklı bir hukuki koruma ihtiyacı bulunan kişilerin adalete erişimlerinin etkililiği ve hızı artacaktır.

Bilirkişilik yargılama süreçlerinde ihtiyaç duyulan teknik ve özel bilginin karşılanmasına hizmet eden bir diğer usûlî müessesedir. Ancak bu uygulamaya ilişkin nitelik ve süre bakımından pek çok eleştiri Bilirkişilik Kanunu’na rağmen hala varlığını korumaktadır. Bu sebeple strateji belgesinde bilirkişilik sisteminin etkinliği ve verimliliğinin artırılması hedeflenmektedir. Alanında uzmanlaşmış kişilerin bilirkişilik sistemine dahil olması için çalışılması ve bununla birlikte bilirkişiliğin bir meslek değil arızı olarak ifa edilen bir kamu görevi olduğunun kabulü gerekmektedir. Bilirkişilerin denetim ve performans usul ve esasları belirlenerek daha etkili şekilde çalışmaları amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede iki boyut dikkat çekmektedir: Öncelikle uyumsuzluk bakımından gerekli teknik bilginin hangi alana ilişkin olduğunun tespiti ve özellikle alt uzmanlık alanları belirlenerek gerekli olan teknik bilgiye uzmanlık derecesinde sahip bilirkişilere başvurulması ihtiyacı vardır. Bilirkişiliğe ilişkin temel ilkelerin esas olarak gerçek kişiler bakımından uygulanabilir olması özel hukuk tüzel kişilerin bilirkişilik yapmalarına imkan

¹⁵ Eyüp Kara, “Lekelenmeme Hakkı”, *Adalet Dergisi*, Sayı: 43, (2012), s. 188.

veren Birliklik Kanunu'nun eleştirilmesine yol açmıştır.¹⁶ Özel hukuk tüzel kişilerinin birlikli olarak faaliyetlerinin sisteme uygunluğunun sağlanması için hem bu tüzel kişilerinin birliği kendilerinin hem de çalışanlarının taşınması gereken nitelikler ve görev alanlarına ilişkin ayrı birtakım düzenlemeler yapılması belgede yer almaktadır. Birliklik sistemindeki aksaklıkların giderilmesi adalete erişimi süre ve nitelik açısından kolaylaştıracaktır.

Adalete erişim hakkı sadece yargılama hukukları bakımından değil yargılamanın devamı olan icra ve iflas yolları bakımından da geçerlidir. Özellikle alacaklı ve borçlu arasındaki menfaatler dengesinin korunması bakımından haczedilen mal ve hakların paraya çevirme süreçlerinin gözden geçirilmesi önem taşımaktadır. Haczedilen malların, takibin her iki tarafının da menfaatlerine uygun şekilde paraya çevrilmesi hem tarafların adalete erişmelerine hem de ülke ekonomisine hizmet edecektir. Zira haczedilen malların uzun süre atıl kalması, değerinin altında satılması ekonomiye zarar vermektedir. Bunun için reform belgesinde sadece elektronik ortamda satış yapılması ve gazete ilanının kaldırılması, satış süreci hızlandırılması suretiyle takip masraflarının azaltılması, ihaleye katılımı ve satış bedelini artırmak amacıyla teminat oranının indirilmesi, borçluya haczedilen malını satma hakkı tanınması gibi paraya çevirme süreçlerinde değişiklikler yapılması planlanmaktadır.

USÛL EKONOMİSİ İLKESİ

Yargılamaların makul süre içerisinde ve düzenli bir biçimde yürütülmesini ve gereksiz gider yapılmamasını öngören yargılama ilkesine "usûl ekonomisi ilkesi" denir (HMK, m. 30). Mahkemelerin iş yükü usûl ekonomisi ilkesinin

gerçekleştirilmesindeki en önemli engellerden biridir. Ülkemizde hem ilk derece hem de üst derece mahkemelerinde hakim başına düşen dosya sayısı makul sürede ve isabetli kararlar verilmesini zorlaştırmaktadır. İlk derece yargılama usûl ekonomisi ilkesinin gerçekleştirilmesi için yargılama usulünde karmaşık süreçleri basitleştirmek ve teknolojinin sağladığı imkanlardan yararlanmak çerçevesinde değişiklikler yapılması öngörülmektedir.

Duruşma saatlerinin aynı ya da çok kısa aralıklarla verilmesi uygulamasının kaldırılması ve duruşmaların düzenlenmesinde hakim, savcı ve avukatların işin usul ve esasına mesai harcamalarına yönelik bir modelin oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede öncelikle dosya üzerinden çözülebilecek uyuşmazlıklar ile duruşma yapılmak suretiyle karara bağlanması gereken uyuşmazlıklar arasında bir ayrımın gerekliliği kabul edilmektedir. Duruşmalı yargılama yapılması temel bir ilke olmakla beraber usûl ekonomisi ilkesine uygun olarak bu ilkenin sınırlanması mümkündür. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda mahkemenin ön inceleme aşamasında öncelikle dava şartları ve ilk itirazlar hakkında dosya üzerinden karar vereceği, "gerektiği takdirde" kararını vermeden önce bu konuda tarafları ön inceleme duruşmasında dinleyebileceği düzenlenmiştir. Mevzuatta açıkça düzenlenen bu hususun uygulamaya yansımaları halinde tahkikat aşamasında dava şartı eksikliği sebebiyle davaların usulden reddi istisnai olarak ortaya çıkacaktır.

Duruşma takvimlerinin öngörülebilirliği sağlayacak şekilde hazırlanması ve uygulanması planlanmaktadır. Hukuk mahkemelerinde Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) uygulaması yaygınlaştırılacaktır. Halihazırda Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 149. maddesi uyarınca mahkeme tarafların rızası olmak şartıyla kendilerinin veya vekillerinin, aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla buldukları yer-

¹⁶ Süha Tanrıver, "Hukuk Yargısı Bağlamında Birliklik Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi", *TBB Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 119, (2015), s. 230.

den duruşmaya katılmalarına ve usul işlemleri yapabilmelerine karar verebilir. Hukuk yargısında SEGBİS uygulaması için her iki tarafın rızasının varlığının kanuni zorunluluk olması uygulamayı güçleştirmektedir. Öncelik bu hususta bir mevzuat değişikliğine ihtiyaç vardır. Diğer yandan hukuk mahkemelerinde SEGBİS'in teknik alt yapısı yeterli seviyede değildir. Teknik alt yapının da geliştirilmesine ihtiyaç vardır. SEGBİS uygulamasının yaygınlaştırılması hukuk yargısında istinabe başvurularını ve duruşmaların ertelenmesini azaltarak yargılamaların hızlanmasını sağlamaktadır. Ceza yargısında etkin şekilde uygulama alanı bulan SEGBİS şüpheli, sanık veya tanığın mahkemeye gelmeden bulunduğu yerde dinlenmesini sağlayarak zaman ve masraf kaybını azaltmaktadır.

Bilişim sistemlerinin yaygın ve etkin kullanımı yargılamaların daha basit, hızlı ve az giderle yapılmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla bilişim teknolojilerine ilişkin çalışmalar usûl ekonomisi ilkesine hizmet etmektedir. Bu çerçevede yargıda yapay zekanın kullanımı strateji belgesinde yer alan yeni yaklaşımlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Yapay zekanın kullanımı uzman sistem uygulamasıyla olmaktadır. Uzman sistemler, belirli bir konuyla ilgili somut problemlerin çözümünde insan uzmanların bilgisini taklit etmeyi amaçlayan ve her zaman bilgiye dayalı işlem yapan bilgisayar programlarıdır. Programlamanın tarafsızlık, eşitlik, adalet, temel hak ve özgürlükleri koruma esaslarına uygun olarak yapılması halinde program çıktısı olan yargı kararları da bu özellikleri taşıyacaktır. Yapay zekanın yargıda kullanımındaki temel sorun programlamada bahsedilen esasları tam olarak içerebilmesidir.

Yapay zekanın yargıdaki yeri ve uzman sistemlerin yazılımında temel ilke, hukuki güvenlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Konseyi de 3 Aralık 2018'de yargı organlarında yapay zeka araçlarının kullanımının geliştirilmesinde reh-

berlik etmesi gereken temel ilkeleri belirleyen "Yargı Sistemlerinde Yapay Zekanın Kullanımına İlişkin Avrupa Etik Şartı"nı (European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and Their Environment)¹⁷ kabul etmiştir. Dünyadaki gelişmelere paralel şekilde hukuki güvenlik ilkesinin çizdiği sınırlar dahilinde yapay zekanın kullanımı bünyesinde barındırdığı eleştirilerle beraber yargı sisteminin gelişmesine yargılama süre ve mekanları, personel sayısı ve niteliği açısından katkı sağlayacaktır.

Hukuk mahkemelerinde Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

İnsan odaklı hizmet anlayışı çerçevesinde teknolojinin sunduğu imkanlardan daha fazla yararlanılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının adli işlemlerinin daha hızlı ve kolay yapılmasını sağlamak üzere bilişim sistemlerinin yurt dışında bulunan temsilciliklerle entegrasyonun sağlanması öngörülmektedir. Bundan başka uluslararası adli yardımlaşma ve adli iş birliğinin geliştirilmesi yargılama süreçlerini hızlandırıp kolaylaştıracaktır. Ayrıca SEGBİS geliştirilerek adliye olmayan ilçelerde büyük havalimanlarında ifade ve beyan verme imkanı sağlanacaktır.

Usûl ekonomisi ilkesi bakımından mahkemelerin iş yükünün azaltılması önem taşımaktadır. Yargının iş yükünün azaltılmasında noterlik kurumundan yararlanılması daha evvel mirasçılık belgesi verilmesi bakımından başarılı şekilde uygulanmıştır. Buradan hareketle bazı çekişmesiz

¹⁷ CEPEJ'nin 31. genel toplantısında kabul edilen şart beş temel ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler şu şekilde sıralanabilir: 1. Temel haklara saygı ilkesi, 2. Ayrımcılık yapmama ilkesi, 3. Kalite ve güvenlik ilkesi, 4. Şeffaflık, tarafsızlık ve adalet ilkesi, 5. Kullanıcı kontrolü altında olma ilkesi. (<https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>, Erişim tarihi: 3 Haziran 2019).

yargı işleriyle henüz davanın açılmamış olduğu dönemle sınırlı olmak üzere delil tespitinin noterlikler tarafından da yapılabilmesi iş yükünün azaltılmasına ve usûl ekonomisi ilkesine hizmet eder niteliktedir.

Usûl ekonomisi ilkesinin yargılamada etkin şekilde gerçekleştirilmesi bakımından uygulamadaki en önemli sorun tebligatlara ilişkindir. Tebligat hilelileri ve usulsüz tebligatlar yargılamalarda büyük bir zaman kaybına ve gidere yol açmaktadır. Yürürlükteki Tebligat Kanunu 1959 tarihli olup pek çok değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerden sonuncusu elektronik tebligata ilişkin olup yılda 40 milyon civarındaki tebligatın 28 milyonunun elektronik yolla yapılmasını öngören 7101 sayılı Kanun ile yapılan değişikliktir. Aslında elektronik tebligat mevzuatımıza 2011’de girmiş ancak kapsamı dar tutulduğu için¹⁸ sınırlı bir uygulama alanı bulmuştur.

Elektronik yolla tebligat yapılması zorunlu olan kişilerin kapsamını genişleten son düzenleme Ocak 2019 itibarıyla uygulanmaya başlanmıştır. Yargılama giderlerinde önemli bir kalem teşkil eden tebligat giderleri elektronik tebligat ile azalmıştır. Ancak 10 milyondan fazla tebligatın fiziki ortamda yapılması zarureti karşısında tebligat görevlisinden ve muhatabından kaynaklanan usulsüz tebligatları engellemek amacıyla

nitelikli personel yetiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca fiziki ortamda yapılan tebligatlarda da özellikle tebliğ adresinde bulunmayan kişilerin tebligatlarının uygulamada muhtarlıklara bırakılmasından kaynaklı sorunlar da çözümlenmiş değildir. Bu bağlamda Adli Tebligat Sisteminin İyileştirilmesi Projesi’nin bu sorunları giderici çözümler sunması beklenmektedir.

MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI

Makul sürede yargılanma hakkının gerçekleştirilmesi için yargı sistemi bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiş ve sistemin daha akılcı çalışmasıyla bu hakkın sağlanabileceği kabul edilmiştir. Bu çerçevede belgede yargılamaların uzamasına sebebiyet veren usul hükümlerinin değiştirilmesi, sadeleştirilmesi, yargılamada etkinliğin artırılması ve makul sürede yargılanma hakkının korunması amaçlanmıştır.

Yargılamaların tek celsede bitirilememesi uygulama bakımından yargılama süreçlerine yöneltilen önemli bir eleştiridir. Özellikle Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda yapılan değişikliklerle ön inceleme aşaması benimsenerek tahkikatın makul sürede ve gerçeğe ulaşacak şekilde yapılabilmesi amaçlanmıştır. Ne yazık ki ön inceleme aşamasında davanın esastan görülmesi için gerekli usûlî hususlara ilişkin değerlendirmeler tam olarak yapılamadığı için tahkikat aşaması da uzamakta, delillerin getirilmesi veya usûlî meselelerin halli için pek çok duruşma yapılması gerekmektedir. Strateji belgesinde yargılamaların tek celsede bitirilmesi için çalışmalar yapılması planlanmaktadır. Bu çalışmaların amacına ulaşması makul sürede yargılanma hakkına hizmet edecektir.

Makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuruları incelemek ve ge-

18 11/11/2011 tarihli 6099 sayılı Kanun’a göre “Anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlere elektronik yolla tebligat yapılması zorunludur.” 28/2/2018 tarihli 7101 sayılı Kanun ile kapsam oldukça genişletilmiştir: “Aşağıda belirtilen gerçek ve tüzel kişilere tebligatın elektronik yolla yapılması zorunludur. 1) 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na ekli (I), (II), (III) ve (IV) sayılı cetvellerde yer alan kamu idareleri ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar. 2) 5018 sayılı Kanun’da tanımlanan mahallî idareler. 3) Özel kanunla kurulmuş diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan fonlar ve kefalet sandıkları. 4) Kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunların bağlı ortaklıkları, müesseseleri ve işletmeleri. 5) Sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait diğer ortaklıklar. 6) Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları. 7) Kanunla kurulanlar da dahil olmak üzere tüm özel hukuk tüzel kişileri. 8) Noterler. 9) Baro levhasına yazılı avukatlar. 10) Sicile kayıtlı arabulucular ve bilirkişiler. 11) İdareleri, kamu iktisadi teşebbüslerini veya sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait diğer ortaklıkları; adli ve idari yargı mercileri, icra müdürlükleri veya hakemler nezdinde vekil sıfatıyla temsil yetkili olan kişilerin bağlı bulunduğu birim.”

rektiğinde tazmin kararı vermek üzere mevcut hukuki çarelere göre daha etkili bir mekanizma oluşturulması planlanmaktadır. Zira Anayasa Mahkemesine makul sürede yargılanma hakkı ihlali iddiasıyla yapılan başvurular mahkemenin iş yükünü artırmakta ve karar verilme sürelerini uzatmaktadır.

Avrupa Konseyi Adaletin Etkililiği Komisyonunun (CEPEJ) adil yargılanma hakkının temini bakımından geliştirdiği “Yargıda Zaman Yönetimi”ne ilişkin çalışmalar önceki dönemde uygulamaya geçmiştir. Bu çerçevede 23/6/2017 tarihli 30105 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak 1/9/2017'de yürürlüğe giren “Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde belirlenen hedef süreler 2018 adli yılında uygulamaya geçmiştir. Ancak makul sürede yargılanma hakkı bakımından yerel düzeyde de hedef sürelerin belirlenmesi gerekmektedir. Belgede hedef sürelerin geliştirilmesi, istinaf yargılamaları bakımından hedef sürelerin belirlenmesi ve hedef sürelerin aşılmasına karşı alınacak önlemler faaliyet planına alınmıştır.

Keza savcılık ve mahkemelerin genel hedef süreleri içerisinde olmak kaydıyla kendi hedef sürelerinin belirlenmesine ilişkin ikinci bir yöntemin uygulanması da öngörülmektedir. Böylece yargı sisteminde savcılık ve mahkeme özelinde makul süre olabileceği kabulünün uygulamaya yansımaları görülebilecektir. Savcılık ve mahkemelerin faaliyetleri hem genel sistem hem de kendi hedef süre öngörülerini açısından değerlendirilebilecektir. Bu değerlendirmede ortalama dışına çıkan hallerde somut olayın koşulları yargılamanın uzun sürmesini gerektirmiş ise hedef sürenin aşılması olarak kabul edilmemelidir. Aksi halde hakim ve savcılar hedef süreyi tutturabilmek için isabetli olmayan kararlar verebilir. Dolayısıyla

hedef süre uygulaması somut olayın koşullarıyla denge içerisinde olmalıdır.

Makul süreye ulaşmak yargının tüm paydaşlarının etkin çalışmasıyla mümkündür. Bu bakımdan taraflardan ve vekillerinden kaynaklanan gecikmeleri bertaraf etmek üzere alınabilecek tedbirlerin de alınması gereklidir. Özellikle dava malzemesinin toplanmasında meydana gelen gecikmelerin kaynağının saptanması ve giderilmesi ayrı bir öneme sahiptir. Dava malzemesinin toplanması bakımından bilirkişilik sisteminde yapılan değişiklikler bilirkişi raporlarının mahkemeye sunulmasına ilişkin mevzuat değişiklikleri ve bunların uygulamaya yansımaları makul sürede yargılanma hakkının gerçekleştirilmesi bakımından da önem arz etmektedir. Adli Tıp Kurumunun hedef süre uygulamasına dahil edilmesine ilişkin planı yerinde olmakla beraber yeterli değildir.

Makul sürede yargılanma hakkının temini bakımından yargı süjelerine iş yükünün nitelik ve niceliğinin adil şekilde paylaştırılması gerekmektedir. Ülkemizde dava ve icra takibi sayılarıyla orantılı ve nitelikli kadrolara olan ihtiyacın varlığı kabul edilmektedir. Bu çerçevede hakim, Cumhuriyet savcısı ve diğer yargı çalışanlarının sayısının iş yüküyle orantılı olarak artırılması planlanmaktadır.

ALENİYET İLKESİ

Yargılamanın yapıldığı yere, yargılamanın tarafı olmayan üçüncü kişilerin serbestçe girip, yargılamayı izleyebilme imkanını ve hükümlerin, yargılamanın tarafı olmayanlarca öğrenilmesini sağlayacak şekilde açıklanması gereğini ifade eden ilkeye aleniyet ilkesi denir. Bu ilke çerçevesinde halkın ve basın duruşmaları izleyebilmesi, duruşma zamanı ve yeri hakkında bilgilerin halka duyurulması sağlanmalıdır. Yargılamaya duyulacak ilgi ve hukuk çerçevesinde makul sayıda

halkın izleyebilmesi için yeterli imkan oluşturulmalıdır. Bu çerçevede reform belgesinde adalet sistemi hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesine yönelik mekanizmaların güçlendirilmesi hem aleniyet ilkesine hizmet edecek hem de oluşan şeffaflık yargıya olan güveni artıracaktır.

Hukukun üstünlüğü ve adil yargılama hakkını kabul etmiş tüm devletlerde yargılamanın temel unsuru olarak aleniyet ilkesi genel bir kabul görmüş ve anayasalarda açıkça düzenlenmiştir. Jürili yargılamanın bulunmadığı sistemlerde yargılama demokratik karakterini aleniyet ilkesiyle kazanmakta ve halkın egemenlik yetkisinin kullanıma katılımı yargı erki bağlamında aleniyetle sağlanmaktadır. Yargı erki ve egemenlik ilişkisi yargı kararlarının millet adına verilmesinde kendisini göstermektedir.

Halkın yargıya güven duyması, yargılamanın halk tarafından doğrudan veya basın yayın organlarının yaptıkları haberlerle dolaylı yoldan izlenmesiyle mümkündür. Bu açıdan yargılamanın yapıldığı adliye binalarının mimarisi büyük bir önem taşır. Tarihsel açıdan bakıldığında adliye binalarının buldukları yerin en azametli yapılarından biri olması gereği kabul edilmiştir.¹⁹ Yargı Reformu Strateji Belgesi'nde yeni bir adliye mimarisi anlayışının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Aleniyet ilkesi çerçevesinde halkın yargılamaları izleyebilmesini mümkün kılan bir mimari anlayış benimsenmelidir. Bu çerçevede duruşma salonları halkın katılımına uygun olmalı ayrıca adliye binalarına kolaylıkla erişim sağlanmalıdır. Belgede adliyenin hizmet binalarının farklı yerlerde olmasının önüne geçilerek bütüncül adliye anlayışının uygulamaya geçmesi ve bu

suretle adalet hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması planlanmaktadır.

SONUÇ

Yargı Reformu Strateji Belgesi tüm dünyada yargılama sistemlerinde egemen olan bu anlamda evrensel değer taşıyan yargılama ilkelerini esas alarak hazırlanmıştır. Belgede yargı reformunun temel başlıklarının hepsinin karşılığı olan yargılama hukuku ilkeleri bulunmaktadır. Bunlardan en ön planda olanı adil yargılanma hakkıdır. Adil yargılanma yargı organlarının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, adalete erişim hakkı, hakkaniyette uygun yargılanma, hukuki dinlenilme hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, aleniyet ilkesi, usûl ekonomisi ilkesi gibi pek çok hak ve ilkedен oluşmaktadır. Yargısal hak ve ilkelerin temel hak ve özgürlüklerle bağlantısı sebebiyle reform belgesinin birçok bölümünde yargısal hak ve ilkeler referans gösterilmiştir. Belgede yer alan hedeflere yönelik uygulamalar gerçekleştirilirken yargısal hak ve ilkelerden yorum yönetmeleriyle faydalanılmasına işaret edilmiştir.

Türkiye'de yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı Anayasa ile güvence altına alınmış temel yargılama ilkesi olmasına rağmen geçen süreçte "vesayet yargısı", "siyaset yargısı" ve "FETÖ yargısı" kavramları ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar yargıya duyulan güvenin azalmasına sebep olmuştur. Yargıyla ilgili eleştirilerin ve tartışmaların odağında yargıya duyulan güven sorunu bulunmaktadır. Yargı Reformu Strateji Belgesi çerçevesinde 2023'e kadar yapılacak çalışmalar esas olarak yargıya güven duyulması amacına hizmet edecek nitelik taşımaktadır. Bu çalışmalar suretiyle pekiştirilecek yargının görevini yerine getirdiğine ilişkin inanç toplumun tüm kesimlerinde yargıya duyulan güveni artıracaktır. Yargıya duyulan güven kişilerin kendi hakkına

¹⁹ Topkapı Sarayı'nda bulunan Adalet Kulesi sarayın en yüksek yapısı olup İstanbul'a hakim bir konumdadır. Osmanlı devlet sisteminde yüksek adalet divanı olarak kabul edilen Divan-ı Hümayun bu yapıda toplanmakta, toplumsal statüsü ne olursa olsun tüm vatandaşlar adalet taleplerini burada ileri sürebilmekteydi. Devlet yönetiminde kabul edilen hukukun üstünlüğü bu yapıyla mimariye de yansımıştır.

YARGI REFORMU STRATEJİ BELGESİ TEMEL BAŞLIKLARININ YARGILAMAYA EGEMEN OLAN İLKELERLE İLİŞKİSİ	
Hukukun Üstünlüğünün Güçlendirilmesi	Adil Yargılanma Hakkı
Hak ve Özgürlüklerin Korunup Geliştirilmesi	Adil Yargılanma Hakkı
Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığının Güçlendirilmesi	Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi
Sistemin Şeffaflığının Artırılması	Aleniyet İlkesi
Yargısal Süreçlerin Basitleştirilmesi	Usûl Ekonomisi İlkesi
Adalete Erişimin Kolaylaştırılması	Adalete Erişim Hakkı
Savunma Hakkının Güçlendirilmesi	Hukuki Dinlenilme Hakkı
Makul Sürede Yargılanma Hakkının Daha Etkin Korunması	Makul Sürede Yargılanma Hakkı

razı olmalarını, başkalarının haklarına da saygılı davranmalarını sağlayacaktır.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin yargılama ilkelerinin uygulanması ve bu çerçevede aykırılık iddialarının denetlenmesi gerekmektedir. Bu denetim ilk derece ve üst derece mahkemelerindeki yargısal hak ve özgürlüklere saygı perspektifini genişletecektir. Herkes Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin bu çerçevede adil yargılanma hakkının kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilir. Anayasa Mahkemesi yargısal temel hak ve özgürlüklerin bir mahkeme kararı dolayısıyla ihlal edildiğini saptarsa dosyayı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere ilgili mahkemeye gönderir (AYMK, m. 50/2). Ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Ceza Muhakemeleri Kanunu ve İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun yargılamanın yenilenmesi sebepleri arasında Anayasa Mahkemesinin hak ihlaline ilişkin bireysel başvuru kararı vermesi sayılmamaktadır.

Yargı Reformu Strateji Belgesi’nde Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru incelemesi verdiği ihlal kararlarının usul kanunlarında yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak yer alması öngörülmektedir. Hak arama özgürlüğü

uygulanmasını pekiştirecek çalışma, temel hak ve özgürlük ihlallerinin somut olay bazında yargı kararlarıyla giderilmesini sağlayacak niteliktedir. Ayrıca makul sürede yargılanma hakkının ihlaline ilişkin başvuruları incelemek ve gerektiğinde tazmin kararların verilmesi için oluşturulacak iç hukuk mekanizması da yargıda etkinliğin sağlanmasına hizmet edecektir. Keza “Yargıda Hedef Süre Projesi” çerçevesinde belirlenen azami süreler hak ihlallerinin tespit edilmesini ve tazmini kolaylaştıracaktır.

Yargının bağımsızlığı ve hak arama özgürlüğünü teminat altına almaya yönelik düzenlemeler esasında yapısal reform olarak kabul edilmelidir. Bu reformların toplumsal hayata özellikle de ekonomiye yansımaları olacaktır. Yargı bağımsızlığını sağlamaya yönelik bu çalışmalar yargıya güven indekslerine yansiyacaktır. Ekonomi ancak yargıya güven duyulan bir ortamda ivme kazanabilecektir.

Yargı Reformu Strateji Belgesi’ndeki hedeflere ulaşılması Türkiye’deki mevcut demokratik yapıyı daha da güçlendirecek, hak ve özgürlüklere ilişkin yargısal güvenceleri geliştirecek niteliktedir. Bu bakımdan strateji belgesini dikkatle okuması gerekenlerin başında yargıda uygulayıcı konumunda bulunan hakim, savcı ve avukatlar gelmektedir.

Türkiye'nin yargıya ilişkin sorunlarının büyük bir kısmı mevzuattan değil mevzuatın uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla hukuk sistemimizin temel sorunu yanlış, eksik veya çelişkili uygulama veya hiç uygulamamadır. Uygulamadan kaynaklı sorunların giderilmesi strateji belgesindeki amaçları gerçekleştirmeye yönelik hedeflerde de kendisini göstermiştir. Nitekim uygulama sorunlarının temelinde yer alan insan kaynaklarının nitelik ve niceliğini, performans ve verimliliği artırmaya; adalete erişimin kolaylaştırılmasına ve hizmetlerden memnuniyete yönelik hedefler bu belgede yarından fazla bir ağırlığa sahiptir. Hukuk eğitimi, Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı, hakim ve savcı yardımcılığı, hakim ve savcılarının meslek öncesi ve meslek içi eğitimleri, yargı çalışanlarına ilişkin eğitimler yargı reformuyla yeni bir form kazanacaktır. Yargının niteliğini artıracak faaliyetler, yargısal temel hak ve ilkelerin daha etkin şekilde uygulanmasını sağlayacaktır. Yeterli eğitim ve olgunluğa sahip olmayan yargı görevlileri adaletin tecellisini engelleyerek, adaletsizliğe yol açmaktadır. Adil yargılanma hakkının tesisi için ilk şart liyakatli, bağımsız ve tarafsız yargı görevlileridir.

Strateji belgesi anlamını uygulandığı zaman bulacaktır. Uygulamanın gerçekleşmesi için açık ve izlenebilir eylem planı hazırlanması öngörülmektedir. Yargı Reformu Stratejisi Eylem Planı için tahsis edilen bütçe belirlenen amaç ve hedefler çerçevesinde sorumlu/ilgili kurumları ve bağlı kalınacak takvimi içerecek şekilde hazırlanacaktır. Bu hazırlık sürecinde

amaç ve hedeflere ilişkin faaliyetlerin içeriğinin belirlenmesinde yargılamaya egemen olan ilkelere yol gösterici olacaktır. Ayrıca uygulamanın mevcut durum ve konjonktürel olarak yargıda ortaya çıkacak değişiklikler çerçevesinde izlenmesi gereği mevcuttur. Bu bağlamda belgenin hazırlanması sürecinde olduğu gibi yargının tüm paydaşlarının temsilcileriyle oluşturulacak kapsayıcı ve katılımlı bir kurul marifetiyle uygulamanın izlenmesi yerinde olacaktır.

Bu çerçevede strateji belgesinde yer alan amaç ve hedefler çerçevesinde belirlenen faaliyetlerin icrasını denetlemek ve ortaya çıkabilecek sorunları çözümlenmek üzere Yargı Reformu Stratejisi İzleme ve Değerlendirme Kurulu oluşturulması öngörülmektedir. Daha önceki yargı reformlarında yer almayan bu kurul yargı reformuyla ulaşılmak istenen amaçlara yönelik faaliyetleri izleyecek, süreçte meydana gelebilecek aksaklıklara çözüm üretecek niteliktedir. Bu kurul yargı reformunun bilim ve tecrübe ışığında, sistemli ve süreklilik arz edecek şekilde gerçekleştirilmesi için yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında iş birliği köprüsü kurulmasına imkan verecektir. Keza belgenin uygulanma durumunun izlenmesi için Adalet Bakanlığı tarafından yıllık izleme raporları hazırlanacaktır. Bu raporların Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanması ve kamuoyuyla paylaşılması planlanmaktadır. Yıllık izleme raporları hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunda Türkiye'de yargı sistemine bakış açısının değişmesi açısından özellikle önem taşımaktadır.

YARGILAMAYA EGEMEN OLAN İLKELER İŞİĞİNDA YARGI REFORMU STRATEJİ BELGESİ

NESİBE KURT KONCA

SETA | ANALİZ

30 Mayıs 2019'da kamuoyuna duyurulan Yargı Reformu Strateji Belgesi Türkiye'deki adalet sisteminin 2023'e kadar izleyeceği yol haritasını ortaya koymaktadır. Güven veren ve erişilebilir adalet vizyonuna sahip belge toplumun adalet ihtiyacını karşılayacak etkin ve hızlı işleyen bir yargı sisteminin teşkili için gerekli olan mevzuat ve uygulama değişikliklerine ilişkin hedefler öngören oldukça kapsamlı bir reform paket sunmaktadır.

Yargı Reformu Strateji Belgesi'nde öne çıkan başlıklar "hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, hak ve özgürlüklerin daha etkin korunup geliştirilmesi, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının güçlendirilmesi, sistemin şeffaflığının artırılması, yargısal süreçlerin basitleştirilmesi, adalete erişimin kolaylaştırılması, savunma hakkının güçlendirilmesi ve makul sürede yargılanma hakkının daha etkin korunması" şeklinde sayılmaktadır. Bu başlıkların tamamı yargılamaya egemen olan ilkelerle doğrudan ilişki içerisindedir. Bu ilkeler yargılama sistemini ayakta tutan direklere benzetilebilir. İlkelerin bu kadar etkin olması asırlardır uygulamaları sonucunda oluşmalarından kaynaklanmaktadır. Temellerinde yatan kabbuller bu ilkelerden daha eski olup insanlık değerleriyle iç içe girmiştir.

İlkeler asıl olarak yargılamanın amaçlarının gerçekleşmesine hizmet etmektedir. Bu doğrultuda gerçeğe ulaşmak, adalet inancının korunması ve adalet ihtiyacının karşılanması için yargılamaların ilkelere uygun surette yapılması gerekmektedir. Söz konusu ilkeler yargılamaya ilişkin kuralların düzenlenmesi, yorumlanması, boşlukların doldurulması hususlarında işlevsel rol oynamaktadır. Yargı reformunda öngörülen amaçlara ulaşılabilmesi için bu ilkeler dikkate alınarak faaliyet planına geçilmelidir. Çünkü bu ilkeler reformun ulaşmak istediği amaçlar ile reformu gerçekleştirmeye yönelik faaliyetler arasında köprü teşkil etmektedir.

Yargı reformlarında üzerinde en fazla durulan ilke adil yargılanma hakkıdır. Bir devlet bu hakkı ne kadar egemen kılıyorsa o kadar hukuk devletidir. Bu sebeple gelişmiş bir hukuk devleti idealinde yargı sistemine şekil verecek reform stratejisinin başta bu hak olmak üzere yargılamaya egemen olan ilkeler perspektifinde oluşturulması bir zarurettir. Bu analizde yargı reformundaki amaç ve hedeflere yönelik faaliyetlerin yargılamaya egemen olan ilkelerle ilişkisi ele alınmakta, ilkelerin yargı sisteminde daha fazla vücut bulması için yapılması gerekenler üzerinde durulmaktadır.

www.setav.org